

Паліна Лявонава (Мінск)

АСАБЛІВАСЦІ ВЫВУЧЭННЯ РОДНАЙ ЛІТАРАТУРЫ СТУДЭНТАМІ-КУЛЬТУРОЛОГАМІ

Асаблівасці пачынаюцца з таго, што ў пераліку праграмных навучальных дысцыплін фундаментальнай і прыкладной культуралогіі родная літаратура стаіць у звязку з замежнай і гэта цалкам лагічна, калі разглядаць беларускую літаратуру ў кантэксце сусветнай, але супярэчыць нормам вучэбнага часу, які адводзіцца навучанню роднай літаратуры як адной з найважнейшай галін мастацкай культуры і складанага гістарычнага лёсу народа (36 гадзін на ўвесь курс).

Перад выкладчыкам адразу паўстае праблема, як забяспечыць плённае вывучэнне даўняй (ад XI ст.), новай і навейшай беларускай літаратуры, каб студэнты змаглі ўключыць багатую і разнастайную мастацкую спадчыну ў свой духоўны набытак, якія сучасныя тэхналогіі навучання могуць стаць аптымальнымі ў гэтай нялёгкай справе. Зразумела, што традыцыйны лекцыйна-семінарскі шлях прад'яўлення ведаў пра асаблівасці станаўлення і развіцця беларускай літаратуры, пра яе этапы, пра заканамернасці і тэндэнцыі, пра творчую гісторыю найбольш значных мастацкіх твораў і адметнасць стылю іх аўтараў не стане тут вядучым і што яго варта выкарыстоўваць толькі ў спалучэнні з добра арганізаванай і сістэматычна кантралюемай самастойнай чытацкай дзейнасцю студэнтаў. Але як заахвоціць моладзь да чытання мастацкіх тэкстаў, калі сёння ў пашане інтэрнет, а не кніга, а па-беларуску гавораць толькі адзінкі? Да таго ж літаратура — не профільная вучэбная дысцыпліна для культуралагаў.

Апроч эрудыцыі, прамоўніцкага майстэрства і педагагічнага вопыту, выкладчыку тут, безумоўна, патрэбныя і іншыя сродкі, такія, напрыклад, як сістэматычная прэзентацыя на лекцыйных і практычных занятках выданняў знакамітых беларускіх аўтараў, разгляд студэнтамі анталогій, хрэстаматый, энцыклапедый, даведнікаў, вучэбных і метадычных дапаможнікаў, артыкулаў з перыёдыкі, партрэтаў пісьменнікаў, рэпрадукцый карцін або твораў кніжнай графікі, створаных беларускімі мастакамі на літаратурныя тэмы, камп'ютэрнай прэзентацыі неабходных матэрыялаў. Паколькі будучыя спецыялісты-культуралагі ўжо маюць звычку да разгляду артэфактаў культуры, то і працэс выкладання роднай літаратуры не павінен заставацца толькі вербальным.

Яшчэ адной асаблівасцю, якая вынікае са спецыфікі будучай прафесіі студэнтаў, з'яўляецца іх дасведчанасць у гісторыі і тэорыі культуры, як беларускай, так і заходнееўрапейскай ды амерыканскай, бо ва ўніверсітэце існуюць спецыялізацыі: амерыканістыка, германістыка, гебраістыка. Гэта значыць, што выкладчык беларускай літаратуры мае магчымасць шырока і рэгулярна ажыццяўляць так званыя міжпрадметныя сувязі, эканомячы ў пэўнай

ступені вучэбны час і ўзбагачаючы эстэтычны, ідэалагічны і маральны вопыт студэнтаў.

Зыходным прынцыпам ажыццяўлення сувязей паміж літаратурай і культуралогіяй з'яўляецца тое, што крыніцай зместу кожнай навучальнай дысцыпліны і ўсёй адукацыі з'яўляецца культура. Гістарычна склалася так, што навуковыя веды адбіраліся ў змест навучання ўжо ў адаптаваным выглядзе і згрупаванымі ў асобныя прадметы. Асобны навучальны прадмет — гэта частка чалавечай культуры, вылучаная па агульных ці падобных якасцях, найчасцей па прыналежнасці да пэўных класаў з'яў. Такая спецыяльна сканструяваная форма зместу найбольш даступная для засваення. Важна таксама ўлічыць, што не адны толькі веды складаюць змест адукацыі, але і такія яго абавязковыя часткі, як уменні або вопыт ажыццяўлення дзейнасці (як рэпрадукцыйнага, так і творчага характару) і вопыт эмацыянальна-каштоўнасных адносін, якія заўсёды такую дзейнасць суправаджаюць і складаюць змест выхавання. Значыць, усё, што адносіцца да каштоўнасных парадыгм культуры або да аксіялагічнай структурнай часткі культуралогіі, як бы з самага пачатку праграмуецца ў агульным змесце адукацыі і ў прадметнай вобласці «Літаратура», стрыжнявой ў гуманітарнай адукацыі школьнікаў і студэнтаў, скіраванай на выхаванне асобы а праз яе і грамадства. А паколькі літаратура — мастацтва, якое патрабуе ад свайго карыстальніка адэкватнага ўспрымання, г. зн. інтэрпрэтацыі сэнсаў, прыхаваных у знакавых носьбітах, то можна гаварыць пра семіётыку культуры як пра адну з найбольш відавочных ліній сувязі літаратуры як навучальнай дысцыпліны з культуралогіяй. Да таго ж, у гісторыі беларускай літаратуры знайшлі свой адбітак такія формы духоўнай культуры народа, як міфалогія, рэлігія, выяўленчае мастацтва, філасофія. Кожная з іх мела сваю адметнасць і пэўныя перавагі на тым ці іншым этапе развіцця грамадства. Так, напрыклад, асаблівасць палемічнага жанру рэнесанснай літаратуры — актыўнае падключэнне свецкай навукі, права, антычнай філасофіі, мастацтва ў якасці аргументаў у спрэчках. Лідэр пратэстантызму ў Беларусі С. Будны паслядоўна змагаўся за інтэлектуальную свабоду і талерантнасць, выкрываў рэлігійны дагматызм, даследаваў сацыяльна-палітычныя аспекты грамадскай думкі з улікам еўрапейскага духоўнага і палітычнага вопыту. Асветнік-палачанін, перакладчык Евангелля на беларускую мову В. Цяпінскі гарача абараняў традыцыі нацыянальнай культуры, выступаў супраць адчужэння свецкай і рэлігійнай эліты ад роднай мовы і традыцыйных каштоўнасцей культуры.

На этапе ранняга беларускага рамантызму на першы план выходзіць пазнанне ролі мастацкай інтуіцыі ў жанрах лірычнай і лірыка-эпічнай паэзіі, балады, элегіі замест панаваўшых раней курсаў паэтыкі, рыторыкі, пісьмовага красамоўства. Паэтычны рамантызм Яна Чачота, Томаша Зана, Адама Міцкевіча выступае спадарожнікам беларускага нацыянальнага адраджэння, хаця свае беларускія творы, не дазволеныя да публікацыі царскай уладай, пазней пісьменнікі маскіравалі пад фальклор і польскую краёвую літаратуру для «простага народа». Такім чынам, свядомая ўстаноўка выкладчыка роднай літаратуры на пастаяннае ажыццяўленне сувязей з ужо набытымі студэнтамі

ведамі па гісторыі і тэорыі культуры дазваляе ім хутчэй рухацца па шляху авалодання ведамі пра развіццё літаратурнага працэсу ў Беларусі, адчуваць сябе суб'ектамі адукацыі, удзельнікамі стварэння сучаснай культуры.

Найбольш плённае вывучэнне роднай літаратуры студэнтамі-культуролагамі ва ўмовах дэфіцыту вучэбнага часу адбываецца тады, калі існуе супрацоўніцтва выкладчака і студэнтаў, калі ёсць сапраўдны вучэбны дыялог, у якім веды не транслююцца, а выпрацоўваюцца разам. У такім выпадку выкладчык свядома адмаўляецца ад дэманстрацыі сваёй перавагі ва ўзроўні дасведчанасці, робіць крокі насустрач моладзі, памятаючы, што разумовыя, духоўныя ці яшчэ якія-небудзь іншыя намаганні асобы гэтак жа ўваходзяць у культуру, як і веды, тэксты або іншыя яе прадукты.

Яшчэ адным, на наш погляд, важным кірункам у плённым вывучэнні студэнтамі мастацкіх твораў выступае ўвага да іх эстэтычнага, а не толькі да ідэалагічнага або маральнага патэнцыялу, хаця і такія меркаванні студэнтаў не ігнаруюцца. Але задача выкладчыка — кожны раз падкрэсліваць, што слоўнае мастацтва найбольш сцісла і пранікнёна ўплывае на свядомасць праз знакі, сімвалы, праз сваю мастацкую цэласнасць. Менавіта тэкст, які лучыць цяперашняе з мінулым, а часта праграмуе і будучыню, тэкст, зразуметы ў сваёй эстэтычнай функцыі, дазваляе чытачу ажыццяўляць эмацыянальную рэфлексію, шукаць і знаходзіць свае асобасныя сэнсы, што так неабходна ў нестабільным грамадстве з дэфіцытам духоўнасці і распаўсюджанасцю маскультуры. Таму ў якасці аднаго з найважнейшых прадуктаў або вынікаў тэхналогіі навучання мы прадугледжвалі знаходжанне кожным студэнтам асобасных сэнсаў мастацкага тэксту, тых асаблівасцей сюжэта, кампазіцыі, вобразаў, маўлення, характараў герояў і інш., якія найбольш уразілі, усхвалявалі, засталіся ў памяці. Паважлівае і ўдумлівае стаўленне да саміх мастацкіх тэкстаў, а не толькі да іх інтэрпрэтацыі ў падручніках або лекцыях выкладчыка, дапамагае студэнтам-культуролагам кожны раз пераконвацца: тэкст дазваляе глыбей пазнаць асобу, грамадства, эпоху, культуру, самога сябе.

Жанна Белакурская, Валерый Белакурскі (Мінск)

РОЛЯ МАСТАЦКАГА ТЭКСТУ Ў ФАРМІРАВАННІ НАЦЫЯНАЛЬНА АРЫЕНТАВАНАЙ АСОБЫ

Мастацкі тэкст з'яўляецца адным з канстытуэнтаў складанай сістэмы ўзаемазвязаных фрагментаў акаляючай рэчаіснасці, асэнсаванне якой прадвызначае бінарнае ўзаемадзеянне, з аднаго боку, індывідуальна-аўтарскай мадэлі свету, рэпрэзентаванай аўтарам тэксту, з другога — чытача, які імкнецца зразумець і інтэрпрэтаваць сваё разуменне аўтарскай творчай задумы. Кожны з канстытуэнтаў мастацкага тэксту звязаны своеасаблівымі адносінамі з іншымі і з'яўляецца прагматычна арыентаваным.

Аўтарская канцэпцыя, якая звычайна абазначаецца паняццем «моўная асоба», выражаецца адпаведнымі моўнымі сродкамі — граматычнымі,